

**ŠVENČIONIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJOS
KALTANĖNŲ PAGRINDINĖ MOKYKLA**

KRAŠTOTYRINIŲ DARBU
KONKURSUI

**ŽYDŲ BENDRUOMENĖS TRAGEDIJA
ŠVENČIONIŲ KRAŠTE
1941 – 1945 M.**

Darbą parengė mokyklos kraštotyros
būrelio nariai
Vadovė Jolanta Mačiulienė
2002 m.

Kaltanėnų kaimo žydai, kurie kartą minima istoriniuose dokumentuose 16 a., žadėjo Kęstučio tankais išvengti pagrota Kaltanėnuose žydų gyveno daugiau nei bendru su lenkais. Giurpieda Nr 1 „Kaltanėnų kaimo schema“ 1869 m. turi, kad nė vienam žolnikiniam kaimo žydui buvo gresę.

Vėl sugyveno perai ir taikin Žydųkai mokytojė mokesi karu su lietuviukais. Per metus mokytojės buvo keletas, kurių vienos nebuvo iš Žydų. Galiausiai viena karta kūnigas buvo kaip teisės leidžiantis myliet. Vakar pradėjo spėlioti bei vis neatspedėti. Tada buvo dujukas paskelbtas, kad žydai nėra myliet reikia Dieva klausas jis ne duciu žemis.

ŽYDAI KALTANĖNUOSE PRIEŠ ANTRĄ

PASAULINĮ KARĄ

Šventasis kaimas buvo žydų kūnigas (čia) su žydais gyduje, prieš centro biuro buvo altorius, kurioje moliniai žveriučiai. Biuro altoriuje buvo puilga skulte, iš kurios mešdamais su rankos vynojo juosta. Kai mešdavosi, žodžiu nesigrodavo, tik garsas nėra. Vyras mešdavosi antroje aukštė, o moterys pirmame.

Tuo metu žydai buvo tokius pagiotelius – nėrus, krūmės, vanaus vabzdžio. Venamo priklausavo uolai. Kad net pamo atsineč valgydavo kelius dienas.

Tuo laiką manoma, kad žydai labiau partinė, nei Kaltanėnų žydų materialinė padėtis buvo tenui. Keininos žemos turejo maistą, – t. y. maisto. Jei kiti priklausė įvairiai sudėtiniui. Pamprosios žydų linkas buvo labai didelis. Jei perdavytas jis, negalytumėsi žydai jas nesiduodant, o nesiduodavo lenktynės. Taip pat žydai buvo labai partinės, nes žmonės išmoko. Dabar žydai buvo labai partinės, nes žmonės išmoko. Taip pat žydai buvo labai partinės, nes žmonės išmoko.

Tuo žydai buvo labai partinės, nes žmonės išmoko. Taip pat žydai buvo labai partinės, nes žmonės išmoko. Taip pat žydai buvo labai partinės, nes žmonės išmoko.

Toku buvo žydai, kai buvo žydai, nes žmonės išmoko. Taip pat žydai buvo labai partinės, nes žmonės išmoko.

Zydas Kaliukas turėjo savo kepyklą ir perdavotuvę. Jei perdavodavo savo iškertą dienos ir bandėtis Valkamė labai nesiduodavo bandėtis, tai kartais duodavo be minigu.

Turėjo kaimas savo senečią – Severyną. Ji nukleido nesiduodavo šeštadieniais, bet iš dalies duodavo septyndieniais. Žiemos laikotarpiu – iš Švencionų atvyžiuodavo dar vienai žmonės. Nemenčių užteknėavo, nes gatavuoti žmonės neturėjo kur susipirkti.

Zydai buvo gerai širdies, užjaucantis žmones ir padedantys jems. R. Reitciu ištekėjus, žydai duodavo poilsį. Gruodžio 11 d. žydai buvo išvaliai, atvykdavo iš vakero, iš nepraventorių. Po dievinių būdavę studijų susirasti alkynes, bet tokia žydai buvo, viada surastavo invaidukų vietą.

Tats Sabaliaus. Rekučiuose turėjo 15 minučių ožes žemė, kuriamo gaudė živilis, o po to jas pernesdavo. Šiopko žmona likė iš dukra. Ruka eidavo į Rekučius pirkti kūniščių. O po to žydai Kaltanėnuose pardvinimojo.

Zydai įdomiai patikavo vistą ir verselius, mat kiaulienos nevalgė. Piaudavo visada tas pati žmonės ir iš vėliau viejoje LDK skelyje buvo stūpas, prikuriu išdavo vistą. Jei iš karto nepapildavo, taip bukciau, kol pati nusibrangys.

Kaltanėnai – gyvenvietė, pirmą kartą minima istoriniuose dokumentuose 16 a., Žygimanto Kęstutaičio laikais.Jau 20 amžiuje pačiuose Kaltanėnuose žydų gyveno daugiau nei lietuvių su lenkais (žiūr.priedą Nr.1 „Kaltanėnų kaimo schema”). Įdomu tai, kad nė viename aplinkiniame kaime žydai negyveno.

Visi sugyveno gerai ir taikiai.Žydukai mokykloje mokėsi kartu su lietuviukais. Per tikybos pamokas išeidavo iš klasės, bet jei kas norėdavo, galėjo likti.Vieną kartą kunigas paklausė: ką reikia labiausiai mylėti ?Vaikai pradėjo spėlioti, bet vis neatspėdavo. Tada vienas žydukas pasakė, kad labiausiai mylėti reikia Dievą.Kunigas jį net dviem zlotais apdovanojo už teisingą atsakymą.

Jaunimas kartu linksminosi, draugavo.

Žydai laikėsi savo tradicijų, tikėjimo.Šeštadieniais nieks nedirbdavo, vaikai nėjo į mokyklą.Jiems būdavo šabas (šventė).Net plytą namuose pakurdavo ateję lietuviai.Savo šventės metu žydai eidavo į savo šventykłą, vadinamą škala (sinagoga) .Ji buvo mūrinė, dviejų aukštų.Joje gyveno žydų kunigas (rabinas) su šeima.Viduje, pačiam centre, buvo lyg altorius, papuoštas moliniais žvériukais.Prie altoriaus buvo pailga dėžutė, iš kurios melsdamiesi ant rankos vyniojo juostą.Kai melsdavosi, žodžių nesigirdėdavo, tik garsas m-n-m-n.Vyrai melsdavosi antrame aukšte, o moterys pirmame.

Prieš Velykas žydai kepavovo tokius paplotelius - macus ir jais visus vaišindavo.Vaikams prikraudavo tiek, kad net namo atsinešę valgydavo kelias dienas.

Visą laiką manoma, kad žydai labai turtingi, tačiau Kaltanėnų žydų materialinė padėtis buvo įvairi.Keturios šeimos turėjo parduotuves – tris maisto ir kitų prekių, o vieną audinių.Pastarosios savininkas buvo žydas Kasteris.Be parduotuvės jis turėjo ir žemės.Pats jos nedirbdavo, o samdydavo lietuvius.Parduotuvėje medžiagos buvo gražiai išdėliotos, žmonėms leisdavo pasirinkti.Duodavo skolon: pinigų palaukdavo arba žmonės atidirbdavo.Pas Kasterį lietuviai kasdavo bulves, plaudavo rūbus, prižiūrėjo karves.Už darbą būdavo gerai užmokama.

Toks žydas Leiba buvo labai neturtingas.Jis duonai užsidirbdavo veždamas iš miško medžius ir juos pardavinėdamas.Pats macų nekepdavo, nes neturėjo iš ko – jam duodavo kiti žydai.Jis nemokėjo dalgio išsiplakti, tai ateidavo pas kaimyną Joną Guobi, kuris jam ir išplakdavo.

Folka buvo labai neturtingas.Jis viename kaime nupirkdavo vištų, o kitame brangiau parduodavo.Gyveno labai skurdžiai.

Žydas Kalkė turėjo savo kepyklą ir parduotuvę.Joje parduodavo savo iškeptą duoną ir bandeles.Vaikams labai norėdavosi bandelių, tai kartais duodavo be pinigu.

Turėjo kaimas savo siuvėją – Sevelį .Jis niekada nesiūdavo šeštadieniais, bet už tai dirbdavo sekmadieniais.Žiemos laikotarpiu iš Švenčionių atvažiuodavo dar vienas siuvėjas.Abiem darbo užtekdavo, nes gatavų rūbų žmonės neturėjo kur nusipirkti.

Žydai buvo geros širdies, užjaučiantys žmones ir padedantys jiems.Iš Rėkučių į atlaidus atvažiuodavo tokis Gubertas Petkūnas.Kadangi buvo invalidas, atvykdavo iš vakaro, kad nepavėluotų į mišias.Pas lietuvius būdavo sunku susirasti nakvynę, bet tokis žydas Šalpukas visada surasdavo invalidui vietas.

Pats Šalpukas Rėkučiuose turėjo išsinuomojės ežerą,kuriame gaudė žuvis, o po to jas parduodavo.Šalpuko žmona Itkė su dukra Roka eidavo į Rėkučius pirkti kiaušinių, o po to juos Kaltanėnuose pardavinėjo.

Žydai įdomiai pjaudavo vištas ir veršelius,mat kiaulienos nevalgė.Pjaudavo visada tas pats žmogus ir tik vienoje vietoje.Už škalos buvo stulpas, prie kurio rišdavo vištą.Jei iš karto nepapjaudavo, tai laukdavo, kol pati nusibaigs.

Žydai mokėjo prisitaikyti su lenkais kalbėdavo lenkiškai, o su lietuviais – lietuviškai. Nepolitikavo, bet kai vietoj lenkų į valdžią atėjo rusai – žydai buvo patenkinti.

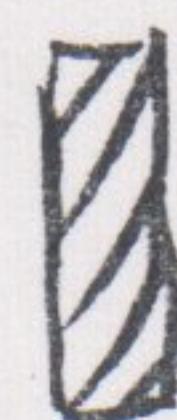
Parengta pagal:

Juozo Čeberako gim. 1932 m., gyv. Kaltanėnuose,
Onos Guobienės gim. 1932 m., gyv. Kaltanėnuose,
Janinos Čibirienės gim. 1933 m., gyv. Kaltanėnuose,
Balio Klimašausko gim. 1930 m., gyv. Kaltanėnuose prisiminimus.

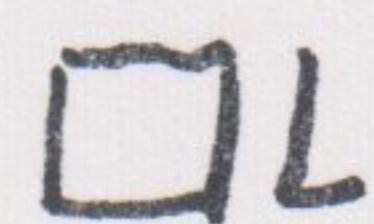
Užraše Kaltanėnų pagr. mokyklos kraštotoyrininkai

2002 m.

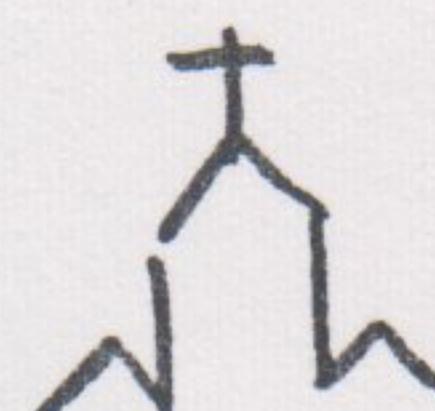
SUTARTINIAI KALTANĖNU KAIMO SCHEMOS ŽENKLAI

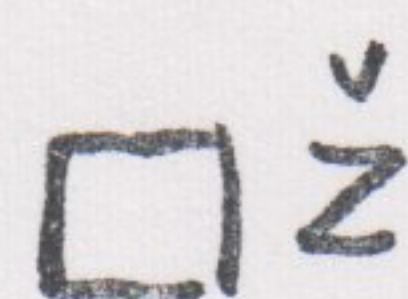
- tiltas per Žeimeną

- namai, kuriuose gyveno lietuviai arba lenkai

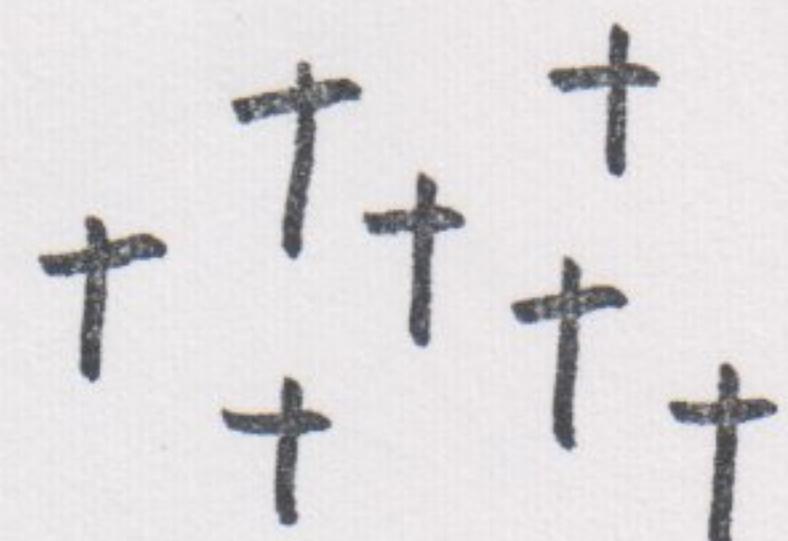
- Kaltanėnų bažnyčia

- namai, kuriuose gyveno žydai

- pastatai statyti po karo

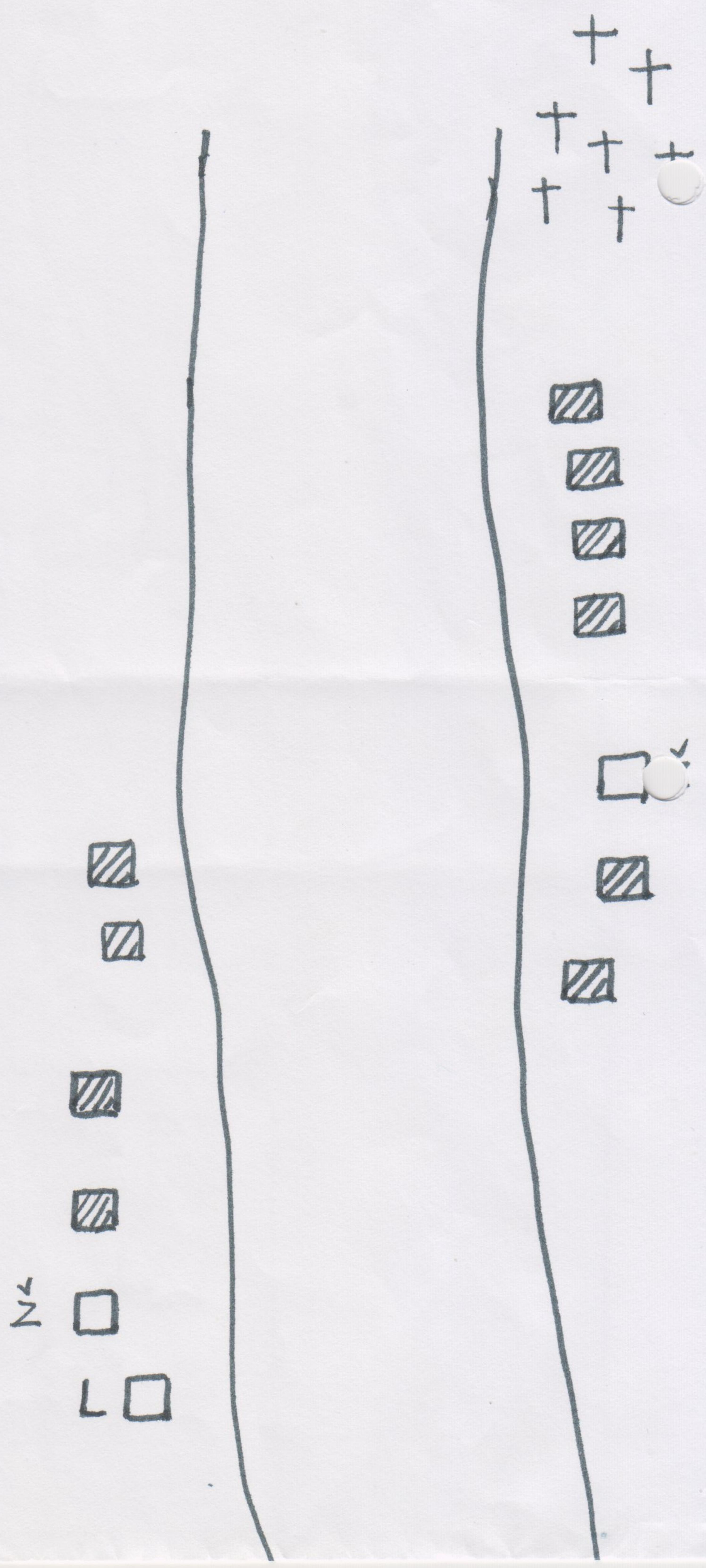


- Kaltanėnų kapinės

Pastaba: schemaje nėra Kaltanėnų miestelio dalies, esančios prieš tiltą. Ten prieš karą ir karą metu dar nebuvo apsigyventa žmonių.

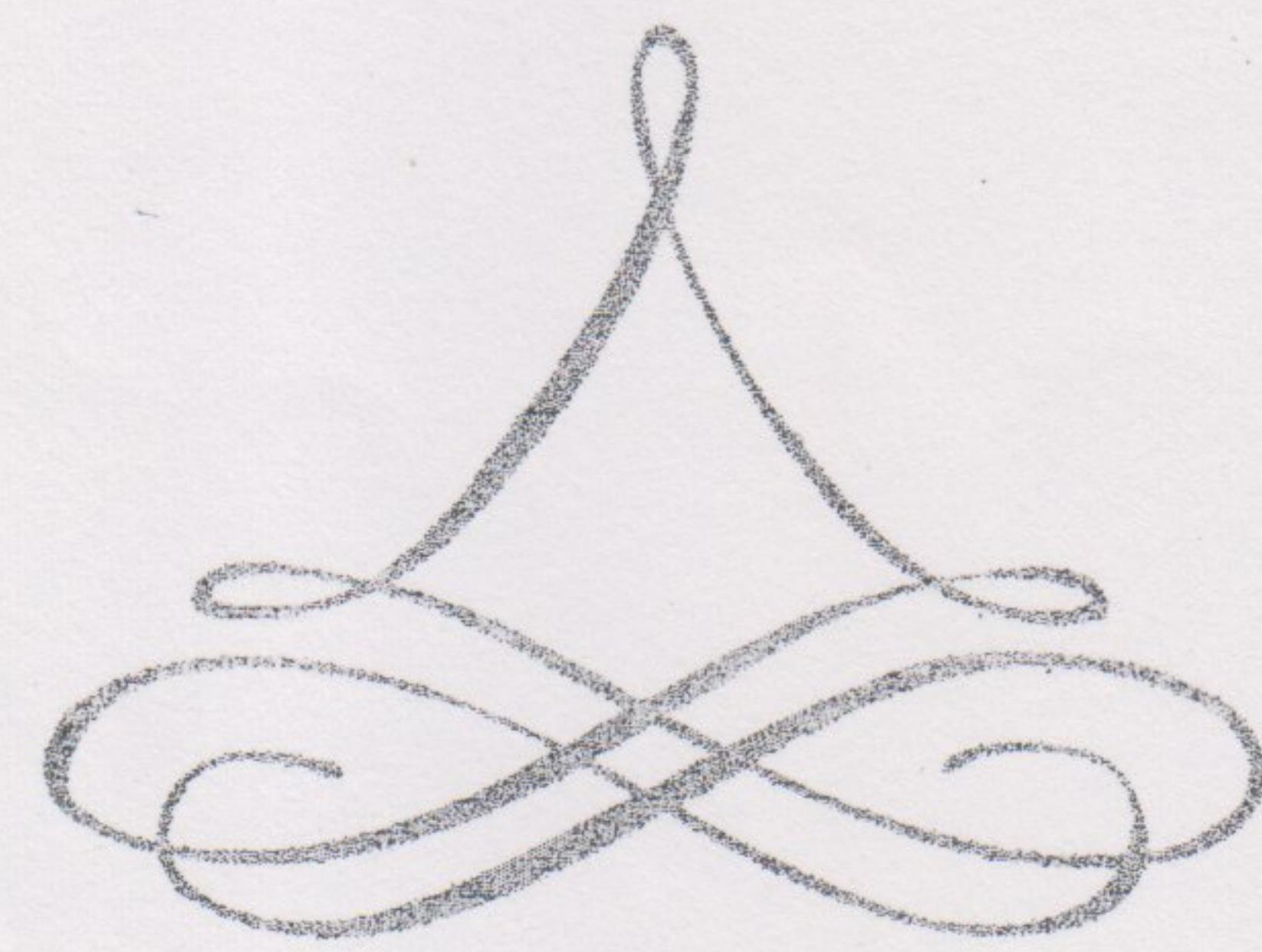
Priedas Nr1

KALTANĘNU KAIMO SCHEMA

ŽYDŲ NAIKINIMAS KALTANĖNUOSE

Pats aš karo metu Kaltanėnuose negyvenau. Čia atsikrausčiau 1950 m. iš Paalmės kaimo Kirdeikių seniūnijos. Todėl apie žydus papasakosiu tai, ką girdėjau iš senesnių kaimo žmonių.

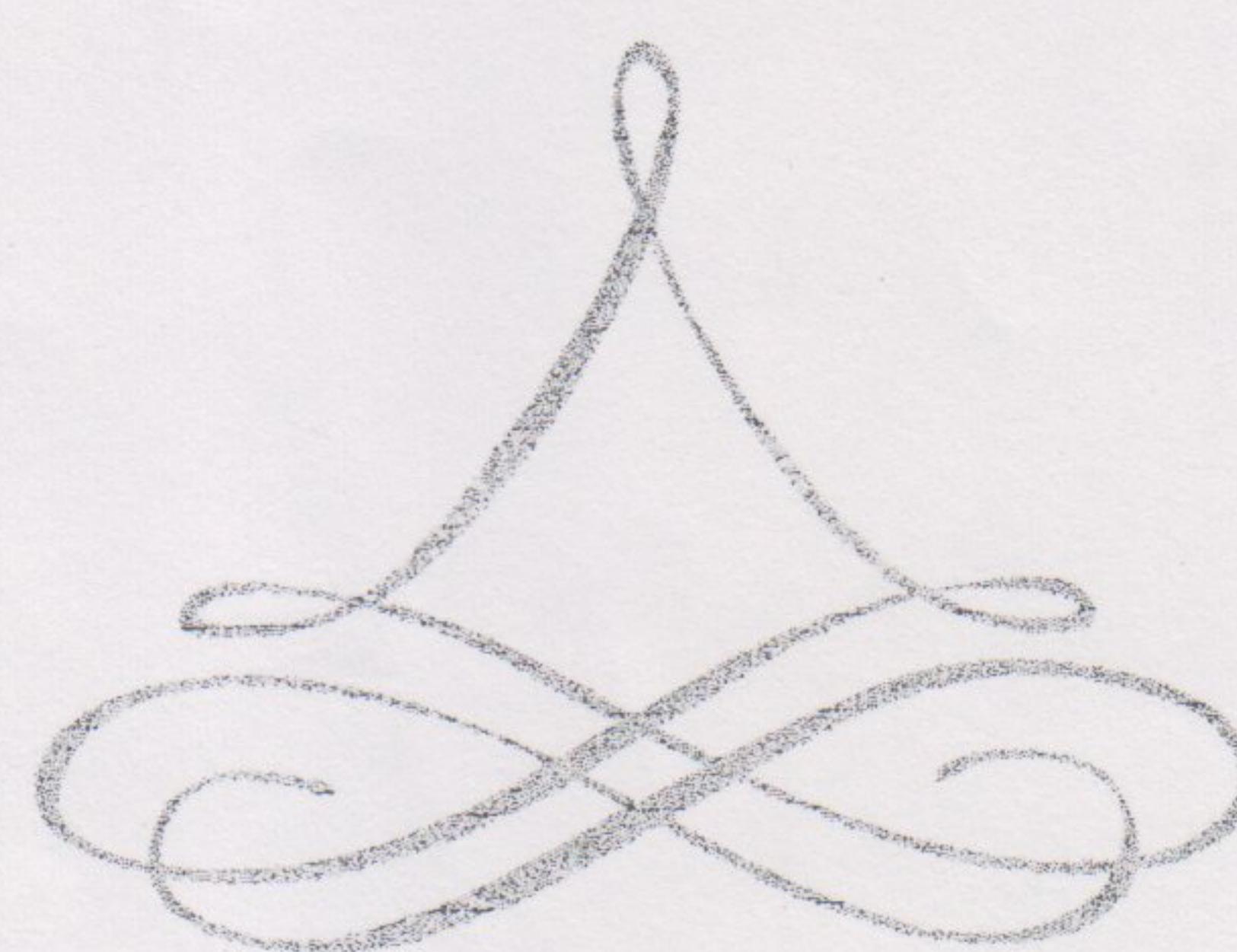
Iki karo žydų Kaltanėnuose buvo labai daug. Aš dabar gyvenu žydo Polkio namuose. Jis buvo jaunas, todėl prasidėjus karui pabėgo, o sūnus ir dabar atrodo, gyvena Lietuvoje.

Prasidėjus karui, žydams buvo labai sunku. Pasisekė tik tiems, kurie pabėgo. Bėgo daugiausia per upę. Toks Abramovičius turėjo restoraną, tai prasidėjus neramumams, nujausdamas nelaimę, per upę pernešė ir paslėpė truputį turto. Praėjus kuriam laikui po karo, Abramovičius atvažiavo į Kaltanėnus. Vyrų paprašė padėti paieškot. Visko, ką buvo paslėpęs, nerado. Tik dvi dėžes degtinės. Ja ir vyrams atsilygino už pagalbą. Nepasakė kur slėpėsi, bet manau jam pasisekė, nes nelabai panašus į žydą buvo.

Dauguma žydų buvo suvaryti į tris namus dabartinėje Napyrių gatvėje. Vienas iš namų išlikęs – tai žydo Polkio namas (žiūr. nuotrauką Nr. 1). Uždarę laikė keletą dienų, o po to varė į Švenčionelius.

Pasakojo Balys Klimašauskas, gim. 1930 m., gyvenantis Kaltanėnuose

Užraše Kaltanėnų pagrindinės mokyklos kraštotoyrininkai
2002 m.

Karas – labai blogas dalykas. Nukenčia žmonės, bet kai taip naikinama viena tauta, labai baisu. Žybai gyvendami niekam netrukdė ir nieko blogo nedarė. Kaip tik dar padėdavo lietuviams ir duonai leisdavo užsidirbtį.

Karo pradžioje kai kurie žybai bėgo. Viena žydė su vaiku bandė kitaip išsigelbėti. Ji vaikščiojo po kaimą ir visiems siūlė siūlų kamuoliuką. Matomai ten buvo įvyniota aukso. Žyde prašė, kad žmonės ją su vaiku paslėptų nuo vokiečių. Gaila, tačiau neatsirado žmogaus, kuris padėtų vargšei moterai. Kaltanėnų miestelis nedidelis, vieni kitus visi gerai pažinojo, todėl bijojo.

Pradėjus varyti visus Kaltanėnų žydus į tuos tris namus, taip vadinamą getą, kartu buvo paimtas ir vienas matininkas. Bet žmonėms pasisekė įrodyti, kad tai ne žydas ir žmogų paleido. Surinkus visus žydus, patys jauniausi buvo atskirti. Jie nespėjo pabėgt. Vokiečiai bijojo, kad varant į Švenčionelius nepabėgtų. Jaunus, gal šešis žydus nuvarė į Kunigo pušynėlį ir sušaudė. Patys vokiečiai tik vadovavo, o varė ir šaudė iš vietinių tarpo. Sako, kad šaudant tuos jaunus vyrus, vienas virsdamas į duobę ir savo budeļį įsitraukė. Tai buvo toks Veikutis iš Ožkinių kaimo. Jam likimas atsilygino už blogus darbus. Su vokiečiais nespėjo pasitraukti, tai po to daug metų pragyveno slėptuvėje po tvarto grindimis.

Kunigo pušynėlyje pastatytas paminklas, pagerbiant sušaudytų žydų atminimą (žiūr. nuotrauką Nr.2).

Pasakojo Vaclovas Kvietkauskas, gim. 1924 m. Kaltanėnuose, gyvena Kaltanėnų miestelyje

Užrašė Kaltanėnų pagrindinės mokyklos kraštotoyrininkai
2002 m.

Prasidėjus karui, buvau dar vaikas.Nesigilinau labai į tai kas vyksta aplinkui, bet kai kurie dalykai įsirežė į atmintį.

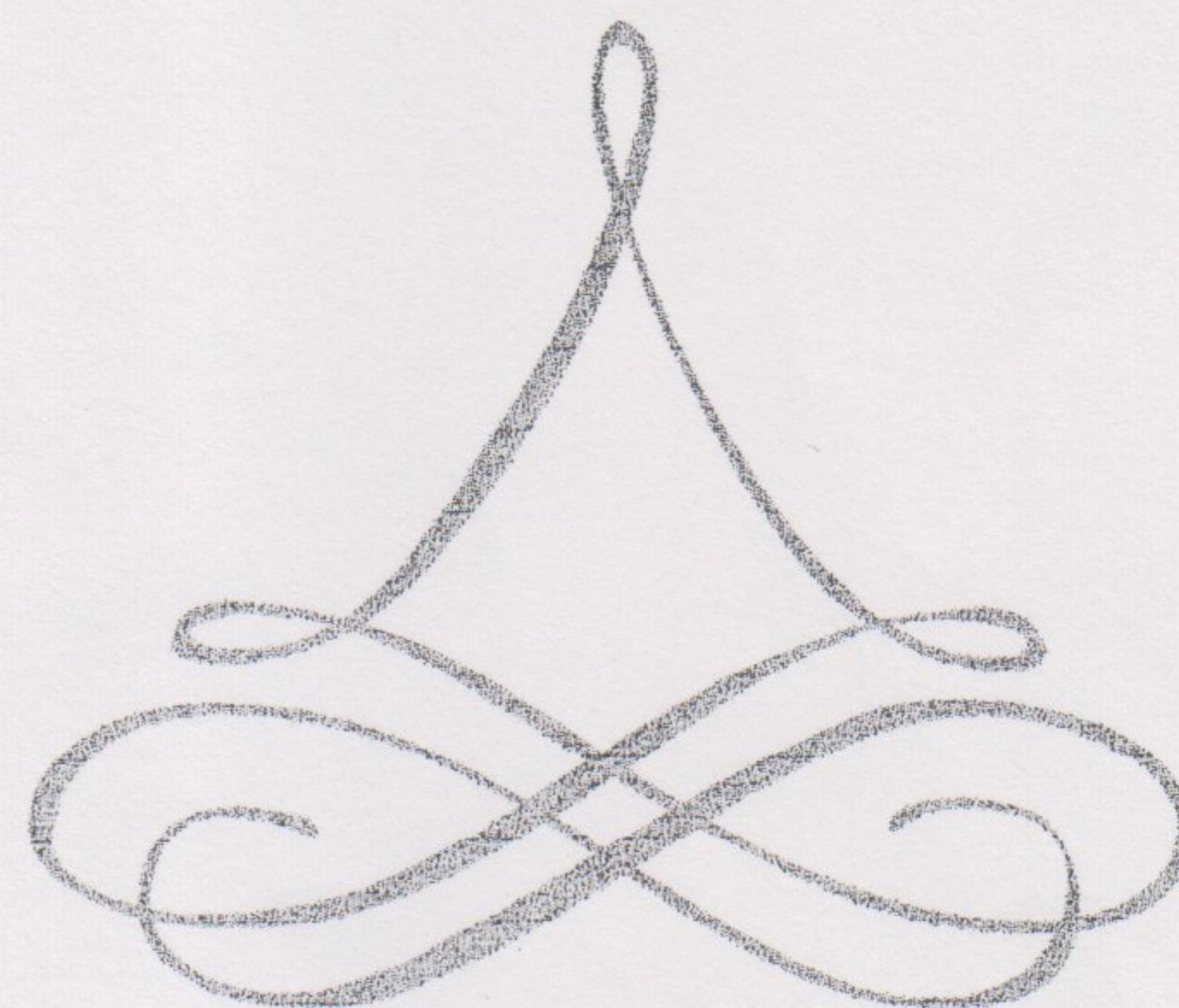
Vienas žydas, kuris turėjo kepyklą, vienas pats augino dvi dukteris Belgą ir Hanką.Kai atėjo vokiečių tarnai jų varyti, tévą suémé.O mergaitės bandė bėgti link mokyklos.Vieną užmušė netoli namų su buože, o kitą pasivijo kulka.Tada iš Obelų Rago atvarė rusus ir liepė jas palaidoti. Mergaitės užkasė jau už Kaltanėnų, netoli kelio, kuris veda į Barovką (žiūr.nuotr.Nr.3).

Visus žydus varė ir šaudė tik lietuviai : du iš Ožkinių ir vienas iš Kūrinių.

Pro Kaltanėnus į Švenčionelius varė žydus iš Linkmenų, Saldutiškio ir kitų artimesnių miestelių.Kolonos buvo po 100, o gal ir daugiau žmonių.Stebėjomės, kad lydėdavo tik du ar trys sargybiniai, o žydai nebėgo.Mūsų namas prie pat plento, tai liepdavo užsitraukti užuolaidas ir nežiūrėti.

Pasakojo Juozas Čeberakas gim.1931 m.Kaltanėnuose.Gyvena Kaltanėnuose.

Užraše Kaltanėnų pagrindinės mokyklos kraštotoyrininkai
2002 m.

Žydų namų prieš karą Kaltanėnuose buvo daug daugiau nei lietuvių.Užėjus rusams, žydukai buvo labai patenkinti.Tačiau kai karas į Lietuvą atvijo vokiečius, žydai pajuto grėsmę.

Kaltanėnuose vokiečiai pasirodė 1941m.Rusai bėgo per upę, vyko susišaudymas iš léktuvų, net buvo susprogdintas tiltas.Buvo daug sužeistų.

Žydai buvo suvaryti į kelis namus ir buvo saugomi.Jie neturėjo jokių teisių.Išeiti leisdavo tik į vieną gatvelę, kurioje buvo getas.Kaip skiriamuosius ženklus ant viršutinių drabužių žydamas buvo liepta prisiūti geltonas žvaigždės.Getą saugojo lietuviai policininkai, o viskam vadovavo vienas vokietis.Jis labai žiūrėjo tvarkos.Nemėgo girtavimo, muštynių, triukšmo.Visi žmonės vadino Liudvikeliu, nes buvo mažo ūgio. Gyveno pas lenkus.

Karo metu žydus šaudė taip vadinami dar nuo Smetonos laikų šauliai.Vienas iš jų buvo zakristijonu.Kai užėjo rusai, pabėgti nespėjo, tai paslėpė kruvinus drabužius už vargonų.Rusai rado, o nukentėjo kunigas Jি, neva, už šaulio slėpimą pasodino į kalėjimą.Šaulys Varna pasislėpė pas seseris ir gyveno tvarte iki gyvenimo pabaigos.

Kai kurie žydai buvo nušauti Kaltanėnuose.Juos palaidojo prie Kaltanėnų kapinių (žiūr.nuot.Nr.4).Žydo Jevelio žmona ir dukros buvo užkinkytos į ratus ir turėjo vežt nušautuosius prie kapinių.

Pasakojo Janina Čibirienė gim.1930 m., gyv.Kaltanėnuose

Užraše Kaltanėnų pagr.mokyklos kraštotoyrininkai
2002 m.

Nuotr.Nr.1 Išlikęs Polkio namas,kuriame buvo uždaryti ir laikomi žydai
(Šiuo metu jame gyvena Balys Klimašauskas)

Fotografavo Kaltanėnų pagr.mokyklos foto būrelio nariai.
Vadovas Kęstutis Lisauskas
2002m.

Nuotr.Nr.2 Paminklas žydams, sušaudytiems Kunigo pušynėlyje

Fotografavo Kaltanėnų pagr.mokyklos foto būrelio nariai.
Vadovas Kęstutis Lisauskas
2002m.

Nuotr.Nr.3 Šioje vietoje buvo užkastos žydo Trokio dukrelės

Fotografavo Kaltanėnų pagr.mokyklos foto būrelio nariai.
Vadovas Kęstutis Lasauskas
2002m.

Nuotr.Nr.4 Žydaipalaidotiprie Kaltanėnų kapinių

Fotografavo Kaltanėnų pagr.mokyklos foto būrelio nariai.
Vadovas Kęstutis Lisauskas
2002m.